

Sosiaali- ja terveysministeriön myöntämän
VALTIONAVUSTUKSEN VAIKUTUS
JÄRJESTÖJEN RUOKA-AVUSTUSTYÖHÖN 2017 – 2018
Samarian avustuskokonaisuuksissa

**ARVIOINTIRAPORTTI
1/2019**

SAMARIA rf
TM Ismo Valkoniemi
28.5.2019 Porvoo

SISÄLLYS

1.	Johdanto	3
2.	Ruoka-avun tarve	4
3.	Sosiaali- ja terveysministeriön valtionavustukset ruoka-avustusta jakaville järjestöille	5
4.	Katsaus ruoka-aputoimintaan Suomessa	8
5.	Tietojen kerääminen ja toiminnan koordinointi	13
6.	Arviointitutkimuksen menetelmät	14
7.	Tutkimusaineisto	14
8.	Ruoka-aputyö arviointitutkimuksen aineiston perusteella	15
	8.1. Työntekijöiden ja vapaaehtoisten määrä	15
	8.2. Ruoka-avun tarve, saatavuus ja kysyntä	15
	8.3. Järjestöjen toimitilat ja kalusto	16
	8.4. Järjestöjen koko	16
	8.5. Myönnetyn avustuksen tuotokset, tulokset ja vaikutukset	16
	8.6. Järjestöjen tulevaisuuden näkymät	17
	8.7. Järjestöjen vapaasti kommentoitavat asiat	17
9.	Arviointitutkimuksen luotettavuus	17
10.	Johtopäätökset	18
11.	Tutkimusaineisto	20
12.	Kirjalliset lähteet	20
13.	Internet lähteet	21

Julkaisija:
SAMARIA RF
Asentajantie 12, 06150 Porvoo
puh. 010 2313 700
samaria-center@samaria.fi
www.samaria.fi

1. Johdanto

Ihmisten osallisuutta edistetään ja syrjäytymistä ehkäistään parhaiten varmistamalla, että yhteiskuntamme rakenteet ovat kunnossa. Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) toivoo, että tämä kokonaisvaltainen näkemys ihmisten hyvinvoinnista otettaisiin huomioon parhaillaan julki-suudessa käydyssä keskustelussa ruoka-avusta. Eduskunta on antanut vuosien 2015 ja 2016 lopussa, seuraavan vuoden talousarviota käsiteltäessä, hankemäärärahaa suoran ruoka-avun tukemiseen eduskunnan omista jakovaroista. Tällainen suora ruoka-apuun kohdistuva tuki on eduskunnan päätöksellä ministeriön kautta jaettuna poikkeuksellista ja tilapäistä. Jossakin määrin samankaltainen ajatus on Maatalousviraston jakamassa EU-ruoka-avussa. Avustusmuoto on syntynyt tilapäiseen tarpeeseen ja määrääjäksi. Sitä on kuitenkin jatkettu eri tavoin, usein poliittisin päätöksin.

Eduskunnan myöntämällä väliaikaisella hankerahoituksella on tuettu esimerkiksi kylmälaitteiden ja kylmäkuljetusautojen hankintaa ja muita ruoka-aputoiminnan järjestämiseen liittyviä kustannuksia. Perusteena näille kustannuksille järjestöt ja valtionapua myöntävät tahot ovat yhteisesti esittäneet, että tämä takaa ruoka-aputoiminnalle elintarviketurvallisuuden näkökulmasta paremman pohjan tulevana vuosina.¹

Tämä arviointiraportti keskittyy arvioimaan eduskunnan erikseen myöntämän ylimääräisen hankemäärärahan vaikutuksia ruoka-aputoimintaan järjestöissä, jotka ovat olleet mukana Samaria rf:n hankehakemuksessa ”Leipää, lämpöä ja suolaa”. Samaria rf:lle myönnettiin 10.10.2017 tehdyllä päätöksellä 790 000 euron valtionavustus, diaarinumero STM/2572/2017. Valtionavustuksen käyttökausi oli 1.10.2017–31.12.2018.

Tässä arviointiraportissa avustuksen vaikutuksia arvioidaan järjestöille tehdyn kirjallisen kyselyn perusteella, muun kerätyn arviointitiedon pohjalta sekä käymällä keskustelua erilaisien kirjallisten raporttien ja tutkimusten kanssa.

Tämän arviointiraportin ensisijainen tavoite on tuottaa Sosiaali- ja terveysministeriölle rahoitushakemuksessa edellytettyä arviointitietoa, sekä yhtä tärkeänä tavoitteena on tuottaa tietoa ruoka-apua tekeville järjestöille kokonaistilanteesta ja toiminnan kehittämistarpeista. Raportti antaa myös täydentävää tietoa suomalaisesta ruoka-aputyöstä, jota voivat hyödyntää tutkijat, viranhaltijat ja median edustajat. Vaikeiden yhteiskunnallisten ongelmien ratkominen, kuten eriarvoistumisen vähentäminen, edellyttää kaiken mahdollisen asiantuntemuksen hyödyntämistä, niin myös kolmannen sektorin tarjoaman tiedon ja mahdollisuuksien huomioon ottamista.² Toivomme tämän raportin, jossa pohditaan eriarvoistumisen kehitystä Suomessa ruoka-aputyön näkökulmasta, olevan osa tämänkaltaista ongelmanratkaisua, ja toivomme puheenvuoromme hyödyttävän myös muita ja antavan tarvittavaa lisätietoa Suomessa tehtävästä ruoka-aputyöstä.

¹ http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/stm-suomalaisten-osallisuuteen-vaikutetaan-ruoka-apua-tehokkaammin-varmistamalla-yhteiskunnan-rakenteiden-toimivuus

² <https://koneensaatio.fi/etta-maailma-muuttuisi-paremmaksi/>

2. Ruoka-avun tarve

Tutkimustulosten perusteella keskeisin syy turvautua ruoka-apuun on syvä taloudellinen huono-osaisuus, josta kärsii kolme neljästä avunsaajasta.³

Eriarvoisuuden kasvaminen on eri tutkimusten mukaan synnyttänyt ryhmiä, jotka ovat jääneet pysyvästi syrjään suomalaisten muuten korkeasta hyvinvoinnista. Ruoka-avun saajat ovat yksi näistä huono-osaisten ryhmistä.⁴ Hyvinvointitutkija Tuomo Laihiala Tampereen yliopistosta toteaa, että Suomessa on satojatuhansia ihmisiä, joilla perusturva ei riitä kohtuullisen minimin mukaiseen elämiseen. Ruoka-apuun joutuu turvautumaan Laihialan mukaan ennen kaikkea pienituloiset eläkeläiset ja työttömät.⁵ Samaria ry:n koordinoimissa ruoka-apua tekevien yhdistysten hankkeissa vuosina 2017 ja 2018 on voitu havaita, että apua tarjotaan ja annetaan Suomessa laajemmin kuin aiemmin on julkisuudessa tiedetty. On realistista puhua tuhannesta tai sitä suuremmasta määrästä apua jakavasta tahosta ja sadoista tuhansista apua tarvitsevista, kuten myös Laihiala on todennut.

Ruoka-avun jakaminen ei ole vain suomalainen ilmiö. Sitä tapahtuu kaikissa länsimaissa taloustaantumien seurauksena. Perusturvan leikkaukset ja etuuksien tason jäädytykset ovat johtaneet tilanteeseen, jossa ihmisten tulot eivät riitä enää välttämättömiin menoihin. Tähän tarpeeseen seurakunnat ja järjestöt ovat vastanneet.⁶ Tuomo Laihiala viittaa kirjaan Kaksi vuosikymmentä ruoka-apua, Lehtelä & Kestilä 2014, jonka mukaan useiden poliittisten päätösten seurauksena köyhyyttä ja eriarvoisuutta vähentävät sosiaalipoliittiset tulonsiirrot pienenevät ja samalla julkinen vastuu kansalaisten hyvinvoinnista heikentyi.⁷ Maria Ohisalon väitöskirjassaan kuvaamien tilastojen mukaan vuosina 2013–2015 toimeentulotukea saaneiden henkilöiden määrä kasvoi 4,8 prosenttia (n. 7 % väestöstä) ja sitä saaneiden kotitalouksien määrä 5,4 prosenttia. Vuonna 2018 toimeentulotukea sai 8,5 % väestöstä ja kotitalouksista 9,9 %. Kasvu on huomattava. Samalla THL kuitenkin toteaa, että perustoimeentulotuen siirtäminen Kelan hoidettavaksi lisäsi ennakoarvion mukaan toimeentulotuen määrää ns. alikäytön vähenemisen vuoksi.⁸

Samaria on keväällä 2019 koonnut sellaisten järjestöjen yhteenliittymän, jotka toteuttavat ruoka-avun jakelua yhteensä 165 paikkakunnalla, 281 jakopisteessä, noin 133 000 ihmiselle. Tämä yhteenliittymä kattaa vain osan niistä järjestöistä, jotka jakavat ruokaa Suomessa todelliseen tarpeeseen.

Luonnonvarakeskus Luke seuraa ylijäämäruoan määriä Suomessa ja arvioi, että koko hävikki on 400–500 miljoonaa kiloa vuosittain.⁹ Kaupalla on satoja yhteistyökumppaneita ruoka-avun jakelussa. Kaupan näkökulmasta yhteistyö ruoka-apua jakavien järjestöjen kanssa on toimivampaa, kun hävikkiin meneviä elintarvikkeita noudetaan säännöllisesti. Päivittäistavarakauppa ry on laatinut kirjallisen suosituksen kauppiaille elintarvikkeiden luovuttamisesta hyväntekeväisyyteen.¹⁰ Samana vuonna Eviran antama ohje (2013) elintarvikkeiden antamisesta hyväntekeväisyyteen avasi välittömästi kauppojen ja elintarviketeollisuuden kanavat järjestöille. Evira on julkaissut uuden, päivitetyn ohjeen vuonna 2017.¹¹

³ Laihiala 2018, 7.

⁴ Laihiala 2018, 17.

⁵ <https://yle.fi/uutiset/3-10571478>

⁶ Laihiala 2018, 25.

⁷ Laihiala 2018, 27.

⁸ <https://thl.fi/fi/-/perustoimeentulotuen-siirto-kelaan-kasvatti-odotetusti-toimeentulotuen-saajien-maaraa>

⁹ <https://www.luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/ruoka-ja-ravitsemus/ruokahavikki/>

¹⁰ Suositus jäsenyhdistyksille 2013, PTY ry.

¹¹ https://www.evira.fi/globalassets/eviran_ohje_16035_2_fi.pdf

3. Sosiaali- ja terveysministeriön valtionavustukset ruoka-avustusta jakaville järjestöille

Valtionavustus ruoka-aputyöhön ajalle 1.10.2017–31.12.2018

Valtiovarainvaliokunta lisäsi valtion talousarvioon ylimääräisenä annettavan ruoka-avun valtionavustuksen. Päätös löytyy valtiovarainvaliokunnan mietinnöstä:

Ruoka-apu

Valiokunta lisäsi kuluvan vuoden talousarvioon 1,1 milj. euroa matalan kynnyksen ja suoran avunannon kohteisiin, kuten ruoka- ja muuhun aineelliseen apuun. Määräraha oli tarkoitettu suoraan em. avun antamiseen ja siihen liittyvään välittömään asiakastyöhön.

Valiokunta pitää tärkeänä, että sosiaaliturvaa ja sen kannustavuutta sekä työllistymistä edistetään niin, että ruoka-avun tarve on mahdollisimman vähäinen.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan käytännössä kuitenkin arviolta 20 000–25 000 ihmistä hankkii viikoittain ruokansa nk. leipäjonojen kautta. Avustusruoanjakelusta on käytännössä tullut tärkeä osa kaikkein huono-osaisimpien avustustoimintaa ja julkisia palveluita täydentävää turvaa, sillä leipäjonoissa asioi pääasiassa perusturvaetuuksien varassa eläviä ja huonossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä.

Valiokunta lisää momentille 1 000 000 euroa, joka on tarkoitettu valtakunnallisille toimijoille, jotka järjestävät ruoka-apua erityisen tuen tarpeessa oleville. Tuen myöntämisessä tulee kiinnittää erityistä huomiota toiminnan vaikuttavuuteen.¹²

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi avoimen julkisen avustushaun, jossa hakuaika oli 5.–22.6.2017. Hakutekstissä mainitaan, että avustukset on tarkoitus myöntää yhdelle tai useammalle kolmannen sektorin toimijalle. Haussa painotetaan valtakunnallisuutta ja laajoja kokonaisuuksia. Avustuksen myöntämisessä kiinnitetään huomiota toiminnan vaikuttavuuteen.¹³

Samaria rf lupautui Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n ja monien vakiintuneiden ruoka-apua jakavien järjestöjen pyynnöstä toimimaan hakemuksen päähakijana myös toisella hakukerralla. Tällöin sovittiin mahdollisimman laajasta ja kattavasta hakukokonaisuudesta, josta ei rajattaisi pois ketään hakijaa riippumatta siitä, onko järjestö Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n jäsen tai millaisia sidoksia sillä on Samariaan. Samaria oli aktiivinen Sininauhaliiton ja ViaDia ry:n suuntaan, jotka olivat julkisesti moittineet edellisen hakukierroksen päätöksiä. Järjestöt laativat hyvässä yhteistyössä hakukokonaisuuden, johon päähakija mukaan lukien osallistui 70 järjestöä. Tässä hakukokonaisuudessa ruokaa jaetaan 171 eri jakopisteessä noin 7–9 miljoonaa kiloa, ja hakukokonaisuus on valtakunnallinen.

Sosiaali- ja terveysministeriö teki päätöksen jakaa avustus kolmelle valtakunnalliselle järjestölle: Samaria rf (790 000 euroa) edellä mainittuun apukokonaisuuteen, ADRA Finland Säätiö sr (75 000 euroa) ja Suomen Punainen Risti (135 000 euroa). Valtionavustuksen saajille asetettiin yhteistyövelvoite päällekkäisyyksien välttämiseksi.

¹² https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/TalousarvioMietinto/Sivut/VaVM_35+2016.aspx

¹³ <http://stm.fi/avustushaku2017>

Valtionavustus kohdistui alueellisen ja paikallisen ruoka-avustustoiminnan tukemiseen ja kehittämiseen. Avustuksen käyttötarkoitus on pääosin ruuan nouto- ja jakelukustannukset, toimitilakulut, kylmälaitteiden, kylmäkonttien ja -peräkärryjen hankinta sekä palkkauskustannukset. Avustuksella tuetaan myös ruuanjakotoimintaan rakennettavan linja-auton hankintaa pääkaupunkiseudulle järjestöjen yhteiskäyttöön.¹⁴

Valtionavustuksen myöntämisessä käytetty exel-taulukko on edellä. Tähän taulukkoon syntyi hankkeen alkuvaiheessa muutoksia, jotka hyväksytettiin Sosiaali- ja terveysministeriössä:

1. ViaDia ry ilmoitti, että sen alajärjestön ViaDia Juuka ry on lakkautettu, ja pyysi, että sille myönnetty 3000 euron maksuspäätös kohdennetaan uudelleen ViaDia Järvenpää ry:lle, jonka toimintavolyymi on huomattavan suuri ja sillä oli tarvetta täydentävälle rahoitukselle ruokajakelukustannuksiin sekä tilakustannuksiin.

2. ViaDia Sastamala ry ilmoitti, että se ei ota vastaan myönnettyä avustusta. ViaDia ry pyysi, että ViaDia Sastamala ry:lle myönnetty 3000 euroa voidaan käyttää Sastamalassa tehtävään ruoka-aputyöhön siten, että maksun saaja on ViaDia ry.

Takaisin elämään ry pyysi, että sille myönnetty avustus bussin hankintaan voitaisiin järjestön toimesta suunnata käytettäväksi Vantaan kaupungin osoitteessa Lahdentie 81 olevaan toimitilaan rakennettavan, ruoanjakoon liittyvän kylmävaraston rakentamiseen kylmälaitteineen ja näin ollen bussin hankinnasta luovuttaisiin kokonaan. Ministeriö hylkäsi pyynnön, mutta myönsi bussin hankintaan jatkoajan vuoden 2019 loppuun asti.

Samaria kutsui kaikki 69 avustuksen saajaa hankkeen aloitustilaisuuteen 25.11.2017 klo 12–17 Hämeenlinnaan sen keskeisen sijainnin vuoksi. Tilaisuudessa toiminnanjohtaja Ismo Valkoniemi kävi hankkeen hallintoon liittyviä seikkoja läpi sekä painotti järjestöjen yhteistyön kehittämisen tärkeyttä. ViaDia ry:n toiminnanjohtaja Kristian Vilkmann kävi läpi hankkeen vaikuttavuutta ja arviointia sekä kehittämistoiminnan tarpeellisuutta. Tilaisuudessa myös allekirjoitettiin ministeriön edellyttämät siirtosopimukset. Sopimusten allekirjoitusten yhteydessä tarkastettiin järjestöjen yhdistysrekisteriotteet sekä edustajan oikeutus allekirjoitukseen. Lisäksi hankevalvontaan nimetty Samarian käyttämä tilintarkastustoimisto Oy Audit Green & Backman Ab:n antama ohjeistus hankkeen valvonnasta käytiin läpi sekä lähetettiin tiedoksi järjestöjen omille toiminnan- ja tilintarkastajille.

¹⁴ http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/sosiaali-ja-terveysministerio-jakoi-valtionavustuksia-ruoka-apuun-ja-paihderiippuvaisten-tukemiseen

Valtionavustuspäätöksen diaarinumero, STM/2572/2017, kohdistui seuraavasti:

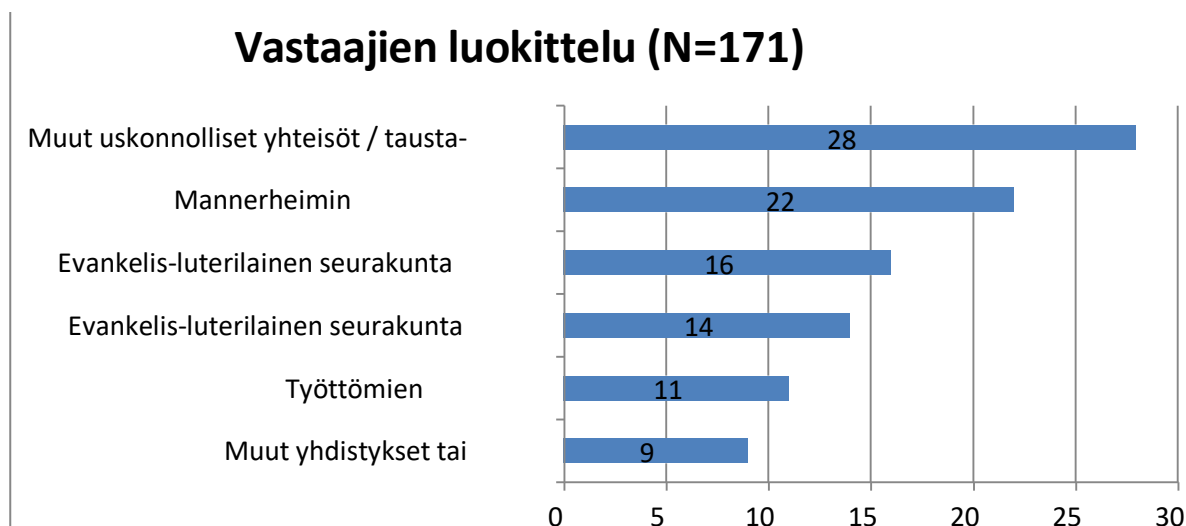
Elämän Eliksiiri ry	35 000,00	25 000,00	Kylmäkalusteet. Vuokraluuihin. Jakokulut, vapaaehtoisten koulutus.				
Espoon Lähetyskappeli ry	15 000,00	10 000,00	Kylmäkone, Jakoauton korjauskulut, Jakokulut				
Good News For Everyone ry	10 000,00	7 000,00	jakotilan vuokratkulut, Jakokulut, vähäisiä palkkakuluja				
Haminan Sininauha ry	5 000,00	4 000,00	Jakokulut, sekä ruoanvalmistuskulut				
Hangon katulähetys ry	4 000,00	4 000,00	Kylmiö, Jakokulut				
Humanitäärinen Idän työ ry	6 500,00	4 000,00	Kylmäkalusteet				
Hyvinkään Helluntainuoret ry	24 500,00	15 000,00	Kylmäperävaunu, Jakokulut				
Hyvinkään Toimari ry	7 000,00	5 000,00	Jakokulut				
Hyvä Arki ry	25 000,00	15 000,00	Logistiset kulut. Jakoauton kuljettajan palkkaus				
Hyöty & Työ ry	10 000,00	10 000,00	Jakelukustannukset muihin ruoka-apu yhdistyksiin				
Hämeen Mokia ry	15 000,00	15 000,00	Jakokulut, sosiaalisen ravintolan ylläpitokulut				
Joosua Missio ry	25 000,00	25 000,00	Jakokulut, palkkakulut, kaluston ylläpitokulut, varastointikulut				
Jyväskylän katulähetys ry	20 000,00	12 000,00	Ruoka-avun järjestämisen kustannukset, jakokustannukset				
Kokkolan päiväkeskus ry	6 000,00	5 000,00	Kylmäkasettiauxo, kylmälaitteet, tilavuokrat				
Korson ruokapalvelu ry	7 000,00	5 000,00	Jakokulut, ruoanvalmistuskulut				
Laakeuden ruoka-apu ry	10 000,00	8 000,00	Kylmäperävaunu. Jakelukustannukset				
Luokkaan Pysäkki ry	20 000,00	12 000,00	Jakoauton ylläpito- ja käyttökulut, jakotilan vuokratulot sekä sähkökulut				
Manna-apu ry	25 000,00	10 000,00	Logistiset kulut. Jakeluauton kuljettajan palkkaus				
Muuramen mannatupa ry	12 000,00	10 000,00	Kylmäkuljetusperäkärry aggregaattilla. Jakotilan vuokra, valvontakamerat, jakokustannukset				
Mäntsälän helluntailähetys ry	55 000,00	55 000,00	Kuljetusautojen korjaus ja ylläpitokulut. Varastointi kulut. Vuokra.				
Myrskylähty ry	6 000,00	5 000,00	Jakokulut				
Operaatio Avoin Ovi ry	30 000,00	20 000,00	Kylmäperäkärry, kylmälaitteita, vuokratulot				
Operaatio ruokakassi ry	55 000,00	40 000,00	Logistiikka kustannukset, henkilöstökustannukset				
Oulun rajakyläyhdistys ry	15 000,00	10 000,00	Toimitilan kustannukset, kuljetus- ja palkkakulut				
Palvelu- ja Lähetysyhdistys Toivon tähti ry	15 000,00	10 000,00	Pakettiauto, kylmäkuljetusperäkärry, jakokustannukset.				
Rantakotiyhdistys Kipinä ry	10 000,00	10 000,00	Kuomullinen peräkärry, jakokustannukset				
Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry	85 000,00	70 000,00	Ruoka-aputyön yhteistoiminnan koordinointi ja kehittäminen, suoran ruokajaon ja toimivuuden parantamiseksi järjestöjen kesken				
Samaria rf	10 000,00	10 000,00	Jakokulut Hämeenlinna ja Espoo				
Hallinnointi	62 500,00	60 000,00	Valtionavun hallinnointi				
Sininauhasäätiö	7 500,00	5 000,00	Henkilöstökulut ruokaa-apu toiminnassa uudellamaalla				
Suomen Siniaalto ry	4 000,00	4 000,00	Jakelun ja säilytyksen kustannukset				
Takaisin Elämään ry	40 000,00	40 000,00	Bussi, kiertävään ruoanjakeluun ja päiväkeskustoimintaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa				
Toivon portti ry	15 000,00	15 000,00	Henkilöstökuluihin, jakokuluihin, vapaaehtoisväen kuluihin				
Uloskutsutut ry	15 000,00	10 000,00	Henkilöstökulut- ja jakeluauton käyttökulut				
Vaasan ruoka-apu ry	20 000,00	15 000,00	Varastoinnin vuokratulot. Henkilöstökuluihin sekä jakokuluihin.				
Vahti ry Vantaan Asunnottomien Hyvin Voinnin Tuki	20 000,00	12 000,00	Kylmäkontti. Toimitilan vuokrat. Ruokajakotoiminnan kustannukset				
Vanhamoisio Yhteiskristillinen keskus ry	15 000,00	10 000,00	Kuljetusauton korjaus., Varastointi- ja jakokustannukset				
Vantaan apuraide ry	15 000,00	10 000,00	Logistiikkakulut, jakoauton huolto- ja korjauskulut				
ViaDia Asikkala ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Espoo ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Heinola ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Helsinki ry	8 000,00	7 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Hämeenlinna ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Härmänmaa ry	6 000,00	5 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Itä-Päijänne ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Joensuu ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Juuka ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Jyväskylä ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Järvenpää ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Kitee ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Lahti ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Lappeenranta ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Länsi-Uusimaa ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Mikkeli ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Oulu ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Pieksämäki ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Pirkanmaa ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Pohjois-Savo ry	12 000,00	10 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Raahе ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia ry	64 000,00	58 000,00	Avustukseen kohdistuvat jakopisteet, katso hakemus. Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Saarijärvi ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Sastamala ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Savonlinna ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Seinäjoki ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Tornio ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Turku ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Uusikaupunki ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Vaasa ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
ViaDia Viitasaari ry	4 000,00	3 000,00	Ruokajakelun ja tilojen välittömät kustannukset				
Väentupa ry	10 000,00	7 000,00	Ruokajakelun säilytys, haku-, valmistus-, ja jakokustannukset				
Vänstugan i Ekenäs r.f.	15 000,00	10 000,00	kylmälaitteet, ruoanvalmistuslaitteet. Vuokra- ja toimitilakulut. Jakokulut				

4. Katsaus ruoka-aputoimintaan Suomessa

Samarian toisella STM:n rahoituskierroksella mukana olleiden 70 järjestön hakuvaiheessa tekemä ilmoitus jaettavista kilomääristä oli 7–9 miljoonaa kiloa, mikä näyttäisi pitävän paikkansa myös järjestökyselyjen perusteella, jotka suoritettiin Samarian toimesta tammi-helmikuussa 2018 sekä 2019.

Eviran ohjeistus elintarvikkeiden antamista hyväntekeväisyyteen (2013 ja 2017), elintarvikealan omat myönteiset ohjeistukset ja suositukset (2013 alkaen), pitkittynyt taloustaantumaa (2008–2016), toimeentulotukijärjestelmän muutokset (2017) sekä ruoka-apujärjestöjen järjestäytyminen ja toiminnan kehittäminen (2015 alkaen) ovat kaikki olleet keskeisiä tekijöitä ruoka-apun kasvussa nykyiseen laajuuteen.

Raha-automaattiyhdistyksen julkaisema tutkimusraportti Avun tilkkutäkki, suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus (2014) oli tarpeellinen selvitys toimijoiden moninaisuudesta.¹⁵ Tuolloin vastausten perusteella vastaajat luokiteltiin oheisen taulukon mukaisesti:

Kuvio 1. Vastaajien luokittelu¹⁶

Luokittelu antaa viitteitä siitä, minkälaisia toimijoita kentällä on. Suomalaisella ruoka-apukentällä on useita pitkäaikaisia toimijoita sekä jatkuvasti syntyviä uusia toimijoita, ja siksi kentälle on muodostunut paljon niin virallisia kuin epävirallisiakin käytäntöjä, yhteistyökuvioita ja sopimuksia.¹⁷

Syksyllä 2015, osa järjestöistä perusti Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n, jonka eräänä tarkoituksena oli yhteistyötoiminnan kehittäminen, ja toisena tarkoituksena oli toimia kanavana mahdollisesti avattaville valtakunnallisille avustuksille, joita toivottiin ja joita olivat ryhtyneet ajamaan erityisesti Perussuomalaisten eduskuntaryhmästä muutamat asiassa aktivoituneet kansanedustajat. Vaikka ylimääräisen valtionavustuksen taustalla onkin useita Perussuoma-

¹⁵ Ohisalo, Eskelinen ym. 2014, 10.

¹⁶ Ohisalo, Eskelinen ym. 2014, 13.

¹⁷ Ohisalo, Eskelinen ym. 2014, 38.

laisten kansanedustajia, Valtiovarainvaliokunnan mietinnöt on laadittu kuitenkin yhteistyössä erityisesti kaikkien hallituspuolueiden kesken. On huomattava, että keväällä 2019 Sosiaali- ja terveysministeriö ilmoitti uudesta hakukierroksesta, jota päättämässä ovat olleet Siniset, Keskusta ja Kokoomus Perussuomalaisten ollessa oppositiossa. Lisäksi muun muassa Kristillisdemokraatit ja Sosiaalidemokraatit ovat suhtautuneet myönteisesti ruoka-avun antamiseen. Vuoden 2018 alussa Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n sivuilla jäsenmääräksi ilmoitetaan 34,¹⁸ jossa mukana on merkittäviä valtakunnallisia toimijoita. Jäsenmäärä oli noussut toukokuuhun 2019 mennessä 44 jäsenjärjestöön.¹⁹ Välillisesti jäsenmäärä on huomattavasti tätä suurempi, koska nykyisin Kotimaisen avustustyön Liitto ry:ksi nimensä muuttaneessa järjestössä (ennen Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry), jäseneksi voi liittyä vain avustusta jakava yksityinen järjestö tai pääjärjestö, kuten esimerkiksi vain pääjärjestö ViaDia ry, eikä sen erilliset jäsenyhdistykset, kuten esimerkiksi ViaDia Helsinki ry. Seurakunnat eivät voi liittyä jäseniksi. Kaikkinensa järjestöjä on välillisen jäsenyyden kautta noin 100 eri Y-tunnuksella toimivaa yhdistystä. Järjestö haki ja sai Stealta rahoituksen Ruokaralli 2018–2020 kehittämishankkeelle, jonka tarkoituksena on ruoka-aputyön valtakunnallisen yhteistoiminnan koordinointi ja kehittäminen, sekä ruoka-apujärjestöjen viestintä- ja koulutustoimintaan.

Kirkkopalvelut ry on Suomen evankelisluterilaisten seurakuntien ja kirkollisten järjestöjen yhteistyö- ja palvelujärjestö. Kirkkopalvelujen jäseninä on 319 seurakuntaa, 60 järjestöä ja 22 opintojärjestöä.²⁰ Sen jäsenjärjestöt ja erityisesti seurakunnat ovat olleet aktiivisia ruoka-avun jakajia 1990-luvun lamasta lähtien. Järjestö on osallistunut aktiivisesti ruoka-aputoiminnan yhteistapaamisiin, ja se haki ja sai Stealta avustuksen Osallistava yhteisö 2019–2021 -hankkeeseen, jonka tarkoitus on ruoka-aputoimintaa koordinoimalla ja yhteistyötä lisäämällä parantaa apua saavien tilannetta ruoka-avussa valtakunnallisesti.²¹ Luterilaisten seurakuntien ylläpitämien Ruokapankkien elintarvikkeet hankitaan pääasiassa EU:n elintarviketuella. Lisäksi seurakunnat käyttävät omia varojaan ja saavat lahjoituksia. EU:n elintarviketuen jakelua kirkossa hoitaa Kirkkopalvelut ry.²²

Kirkko itsessään on ollut aktiivinen toimija seurakuntineen 1990-luvun laman jälkiseurauksena. Ensimmäinen ruokapankki aloitti toimintansa vuonna 1995 Tampereella. Vuosien 1996–1999 aikana toimi 65 ruokapankkia 170 seurakunnan alueella. Ruokapankeilla oli keskimäärin 200 000 asiakasta vuodessa.²³ Kirkkohallitus on ollut aktiivisesti eri tavoin edistämässä diakoniaa yhdessä seurakuntien kanssa. Vuosina 2017–2018 se toteutti Yhteinen keittiö -hankkeen, jonka tarkoitus oli kehittää ruoka-apua enemmän THL:n ajamien tavoitteiden mukaisesti niin, että osallisuus ja yhteisöllisyys nostettiin keskeiseksi osaksi ruoka-aputyötä. Siinä edistettiin Yhteisten keittiöiden – eli ruuan ympärille muodostuvien kohtaamispaikkojen – toimintakulttuuria ja leviämistä eri puolille Suomea. THL:n Sokra-koordinaatiohanke toteutti yhdessä Kirkkohallituksen kanssa arvioinnin, jossa etnografioin ja osallisuusindikaattorin avulla tutkittiin, kuinka Yhteiset keittiöt onnistuivat edistämään osallisuuden kokemusta. Arviointi kuvasi haasteita, joita ruoka-avun kehittämiseen liittyy. Yhteiset keittiöt rakentuvat

¹⁸ http://ruoka-apuliitto.fi/1_5_j-senet.html

¹⁹ http://www.ruoka-apuliitto.fi/2_2_j-senet.html

²⁰ <https://www.kirkkopalvelut.fi/jasenille/>

²¹ <http://avustukset.stea.fi/organisation/441>

²² <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Ruokapankki>

²³ <https://evl.fi/sanasto/-/glossary/word/Ruokapankki>

yleensä joko ruokajaon tai kohtaamispaikan ympärille, ja paikassa vallitsevaa toimintakulttuuria tai sen mainetta on vaikeaa muuttaa. Sekä ruoka-avulla että kohtaamispaikoilla on merkitystä osallisuuden kannalta, mutta arvioinnin perusteella yhteisöllisyyttä näyttää syntyvän vain korttelikeittäisiin, jotka toimivat aidosti alueidensa olohuoneina.²⁴

Ajattelutavan muuttaminen nälkäisten ruokkimisesta yhdessä tekemiseen ei ole yksinkertaista. Tämän arviointiraportin järjestöt ovat määrittäneet toiminnot rinnakkaisiksi, ei toisiaan pois sulkeviksi. Suoraa ruoka-apua ei korvaa mikään, silloin kun on nälkä ja tarve saada ruokaa vietäväksi kotiin. Yhteinen ruokailu tarjoaa yhteisöllisyyttä sitä kaipaaville ja samalla mahdollisuuden ilmaiseen tai edulliseen ruokailuun. Suurperheen tuominen yhteiseen ruokailuun ei kuitenkaan ole mahdollista, eikä päivällä syöty ilmainen ruoka auta illalla ja aamulla koettavaan näläntunteeseen.

Vantaan Yhteinen pöytä -verkostoon kuuluu noin 35 ruokahävikin lahjoittajaa (kaupat, elintarviketehtaat ja tukut) ja noin 65 vastaanottavaa paikkaa eli ruoka-apua eri tavoin Vantaalla jakavat järjestöt, kaupungin asukastilat ja seurakunnat. Hävikin kuljetuksesta verkostoon vastaa Vantaan kaupungin yksikkö, hävikkiterminaali, joka luo työllisyyspolkuja logistiikan sekä varasto- ja keittiöaloille. Sitra rahoittaa mallin levittämistä muualle Suomeen. Yhteisen pöydän mallia on alettu soveltaa jo monissa muissakin kaupungeissa. Useilla paikkakunnilla kehittäminen tarkoittaa järjestöjen yhteen kokoamista, keskustelua yhteisistä työtavoista. Tapaamisiin on osallistunut usein myös Kotimaisen avustustyön Liitto ry ja joillakin paikkakunnilla myös Samarian edustaja, jotka tekevät yhteistyötä Vantaan Yhteisen pöydän kanssa.²⁵

Myös Samarian hakukokonaisuudessa mukana olevat Operaatio Avoin Ovi ry, Operaatio ruokakassi ry, Manna-apu ry sekä Jyväskylän Katulähetys ry ovat saaneet Stealta tukea ruoka-aputoiminnan yhteydessä tehtävään asiakkaiden tukitoimintaan. Näin myös perinteiset suuret ruoka-apua jakavat tahot toteuttavat yhteisöllisyyttä edistävää toimintaa rinnakkain suoran ruoka-avun kanssa. Tämän lisäksi Stea on tukenut alueellisia toimijoita ruoka-aputyön yhteydessä tehtävien muiden tukitoimien kehittämiseen. Näitä ovat Markku Juhani Fingerroosin muistosäätiö, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri, Finfami – Uusimaa ry, Myllyhoitoyhdistys ry, Pirkanmaan allergia- ja astmayhdistys ry sekä Satakunnan yhteisöt ry.

Sininauhaliitto ry haki ja sai avustusta Euroopan sosiaalirahastolta Ruokajonosta osallisuuteen -hankkeeseen. Sininauhaliiton Ruokajonosta osallisuuteen -hanke (ESR) toimii ajalla 1.1.2018 – 30.6.2020. Hankkeen toteuttavat yhdessä Sininauhaliitto sekä sen yhteistyökumppanit ViaDia ry, Helsingin Vieraskoti ry, Myrskyläyhtey ry (Etelä-Savo), Turun A-kilta ry, Keravan seurakunta ja Rovaniemen Päiväkeskus ry.

Monet vapaaseurakunnat ja ViaDian paikallisjärjestöt tarjoavat ruoka-apua vähävaraisille, kuten työttömille, opiskelijoille, eläkeläisille ja lapsiperheille. Jakotilanteisiin liittyy usein yhdessäoloa ja myös vapaaehtoinen hartaushetki. Vapaakirkollinen diakoniatyö on kanavoitu sekä seurakuntien että niiden yhteydessä toimivien ViaDian paikallisjärjestöjen kautta. Järjestön internetsivujen mukaan ruoka-apua kanavoidaan 70 paikallisen yhdistyksen tai seurakunnan kautta.²⁶ Sekä Suomen Vapaakirkko että ViaDia ry on hyväksytty EU-ruoka-apuohjelman kumppaniorganisaatioksi vuoteen 2020 ja ne jakavat EU-ruokaa noin miljoona kiloa vuodessa.

²⁴ <https://blogi.thl.fi/ruoka-avun-evoluutio-yhteisollisyytta-nalkaisille-ja-ruokaa-yksinaisille/>

²⁵ <https://www.yhteinenpoyta.fi/>

²⁶ <https://www.viadia.fi/ruoka-aputyo/>

Helluntaiseurakunnissa perinteenä on ollut järjestää yhteisiä ruokailuhetkiä työttömille ja eläkeläisille sekä muille apua tarvitseville. Näiden lisäksi seurakunnat ovat nyt aktivoitumassa myös diakoniatyölle, mikä näkyy Samariaan tulleina seurakuntien kyselyinä sekä yhteishakuun osallistumisena Samarian uudessa hakukokemuksessa. Helluntaiseurakuntien ruoka-avun jako- tai asiakasmääristä on vaikea saada kokonaiskäsitystä, koska yhteistä tietopankkia satojen seurakuntien verkostosta ei ole saatavilla. Kuitenkin tiedämme, että mahdollisesti maan suurin yksittäinen ruoka-avun jakopiste on Mäntsälän helluntailähetys ry:n ylläpitämä Elämän Leipä Jokaiselle -toimintapiste, jonka kautta parhaimmillaan kulkee jopa 3 miljoonaa kiloa elintarvikkeita. Piste toimii eräänlaisena tukkupisteenä muille jakajille, sen lisäksi että sen oma suorajakelu yksityisille ihmisille on huomattavan suurta.

Suomen Punainen Risti on kasvattanut ruoka-aputoimintaa kysynnän lisääntyessä. Keväällä 2018 se ilmoittaa jakavansa ruoka-apua 32 jäsenjärjestössä.²⁷ Pääosin se on operoinut, jakamalla EU-ruoka-avustusta.

Eurooppa 2020 -strategian myötä unioni ja jäsenvaltiot ovat asettaneet tavoitteekseen vähentää vuoteen 2020 mennessä vähintään 20 miljoonalla sellaisten ihmisten lukumäärää, joita uhkaa köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen. Suomen kansallisen ohjelman mukaan Eurooppa 2020 -strategian määrällinen tavoite saavutetaan Suomessa, jos köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien määrää voidaan vähentää noin 150 000 henkilöllä. Noin 50 000 henkilön osalta tavoite saavutetaan työllisyystoimin.

EU-ruokaan liittyviä asioita hallinnoi Seinäjoella sijaitseva Maaseutuvirasto (Mavi), joka myös myöntää keskusjärjestöille oikeuden ruoanjakoon ja päättää vuosittain, paljonko ruokaa kukin taho saa jaettavakseen. Virasto hankkii jaettavan ruoan, varastoi sen ja toimittaa jakopisteisiin. Sen tehtävänä on myös valvoa, että ruoanjaossa noudatetaan annettuja ohjeita. Elintarvikkeet kuljetetaan päävarastosta korvauksetta kumppaneiden ilmoittamiin osoitteisiin. Maaseutuvirasto on valtion budjettitalouden piirissä toimiva virasto, ja sillä on riittävät taloudelliset edellytykset toimia ohjelman toteuttajana. Maaseutuviraston vastatessa toteuttajarooliin sisältyvistä taloudellisista ja hallinnollisista velvoitteista pääosin vapaaehtoistyöhön toimintansa perustavien tahojen ja myös pienten järjestöjen on mahdollista toimia kumppaniorganisaatioina ilman hallinnollista taakkaa. Suomessa toimenpideohjelmassa keskitytään lieventämään yksinomaan ruuan puutetta, mikä toteutetaan jakamalla elintarvikeapua vähävaraisimmille.²⁸

Ruoka-apua on saatavilla ympäri maata. Pienemmissä kunnissa ja haja-asutusalueilla esimerkiksi diakoniatyöntekijät saattavat kuljettaa ruoka-apua koteihin ja erilaiset järjestöt jakavat lähikauppojen ja koulujen ylijäämäruokia. Suurimmissa ruoka-avun toimipisteissä työskentelee vapaaehtoisten lisäksi myös työ- ja elinkeinotoimistojen työkokeiluissa ja kuntien kuntoutuksen työtoiminnan piirissä olevia.²⁹

Järjestäytyminen ruoka-aputyötä tekevien järjestöjen kesken käynnistyi keväällä 2018, kun Suomen punainen risti, Samaria rf ja ADRA Finland järjestivät yhteistapaamisen, johon myös Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry osallistui. Keväällä 2018 Samaria sai tiedustelukyselyjä Stealta, minkä pohjalta järjestettiin tapaaminen Ruoka-apu Yhdistysten liiton, Samarian ja Stean kanssa ja myöhemmin niin, että Kirkkopalvelut ry sekä Vantaan Yhteinen pöytä tulivat myös yhteistapaamisiin. Myöhemmin tapaamisia laajennettiin niin, että Sininauhaliitto, ViaDia ry sekä Työttömien Valtakunnallinen yhteistyöjärjestö osallistuivat myös tapaamisiin. Tapaamista

²⁷ <https://rednet.punainenristi.fi/node/40165>

²⁸ <https://tem.fi/vahavaraisten-avun-rahasto-fead-2014-2020>

²⁹ Ohisalo 2017, 33.

seurasi muun muassa tiedonvälittäminen Stean avustuslinjauksista kentällä toimiville järjestöille. Osa järjestöistä osallistui myös Stean avustushakuun liittyvään koulutuspäivään. Helsinki, Espoo, Porvoo ja Hämeenlinna kutsuivat Samarian jäseneksi työryhmään tai tapaamiseen, jonka tarkoituksena on ollut kehittää kaupunkien ruoka-aputoimintaa. Marraskuussa 2018 Kotimaisen avustustyön Liitto ry (entinen Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry) sekä kaikki keskeiset toimijat järjestivät Kallion kirkon tiloissa yhteisen tilaisuuden, johon osallistuivat myös Sosiaali- ja terveysministeri Pirkko Mattila sekä kansanedustajat Toimi Kankaanniemi ja Sari Essayah.

Sininauhaliitto koordinoi Euroopan sosiaalirahaston hanketta Ruokajonosta osallisuuteen 2018–2020. Hankkeen toteuttavat yhdessä Sininauhaliitto sekä sen jäsenyhteisöt ViaDia ry, Helsingin Vieraskoti ry, Keravan Suojakotiyhdistys ry, Lahden Sininauha ry, Ystäväntupa ry (Keuruu), Myrskyläyhtey ry (Etelä-Savo), Operaatio Ruokakassi ry (Turku) ja Rovaniemen Päiväkeskus ry.³⁰ Hankkeen teema nousee suoraan THL:n esiin nostamasta osallisuus-teemasta. Siinä on nähtävissä selkeä yhteys Itä-Suomen yliopiston vuonna 2012 alkaneeseen Huono-osaisin Suomi -hankkeeseen.

Kirkon ulkomaanapu avasi vapaaehtoisvoimin toimivan innovatiivisen WeFood-hävikki-ruokakaupan syyskuussa Helsinkiin. Se ilmoittaa myyvänsä -30–50 % normaalihintoja edullisemmin elintarvikkeita, jotka muuten päätyisivät hävikkiin. Projektia rahoitetaan joukkorahoituksella, ja kaupan voitot ohjataan kehitysmaihin. Kotimaisen avustustyön Liitto ry on käynyt useaan kertaan neuvotteluja ulkomaanavun kanssa. Tapaamisissa on vaihdettu tietoja ja lisätty ymmärrystä siitä, mitä kukin on tekemässä.

Osuuskunta Wellfare Oasis Community Vantaalta on myös ilmoittanut perustavansa hävikkiruokakauppoja.³¹ Hankkeen takana on muissa vantaalaisissa ruoka-apuprojekteissa useita vuosia toimineita henkilöitä. Kyseessä on aie, joka tätä varten perustetun osuuskunnan internetsivustojen mukaan olisi alkamassa lähiaikoina.

Erilaisia kaupallisia sovellutuksia hävikkiruokan vähentämiseksi on syntynyt muutamia, kuten jo vuonna 2004 perustettu Hyvinvoinnin Tavaratalo,³² Turussa 2016 perustettu nettiruokakauppa Fiksu Ruoka Oy,³³ 2014 perustettu ruotsalaisomisteinen Matsmart³⁴ sekä ravintoloiden ylijäämäruoka-annoksia verkkokaupan kautta myyvä ResQ-palvelu.³⁵ Lisäksi yhdistyspohjainen From Waste to Taste -yhdistys on ennakolluultomasti ja innovatiivisesti tehnyt erilaisia avauksia ruokahävikin vähentämiseksi. Sen ylläpitämä ravintola Loop Helsingissä lienee ainoa kaupalliselta pohjalta toimiva hävikkiruokaravintola.³⁶ Merkittävin kaupallinen muutos on tapahtunut ruokakaupan omassa tavassa myydä hävikkiruokaa alennetuin hinnoin. Ruokahävikkiä kaupoissa on saatu kuitenkin vähenemään pääosin hyödyntämällä erilaisia hävikkiä vähentäviä ohjelmistoja, jotka mahdollistavat tarkemmat hankinnat sekä erityisen merkittävänä kauppa pitää aukioloaikojen vapautumista, joka helpottaa kauppa purkamaan suurempia varastoja juhlapyhien ja muiden sesonkiaikojen jälkeen myös iltaisin ja viikonloppuisin.³⁷

³⁰ <https://www.sininauhaliitto.fi/toimintamme/ruokajonosta-osallisuuteen/>

³¹ <http://woc.fi/>

³² <https://www.hyvinvoinnin.fi/pages/yritys>

³³ <https://www.fiksuruoka.fi/page/3/tietoa-yrityksesta>

³⁴ <https://www.matsmart.fi/info/tietoa-yrityksesta>

³⁵ <https://www.resq-club.com/fi/>

³⁶ <https://waste2taste.com/>

³⁷ <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/kauppojen-ruokahavikki-vahenee-s-ryhmassa-punaiset-ale-laput-hitti-60-prosentin-happy-hour-valtakunnalliseksi/eb43f700-f7ab-39d5-9dcc-6c0c9f761b28>

5. Tietojen kerääminen ja toiminnan koordinointi

Avun tilkkutäkki -tutkimusraportin mukaan ruoka-apua jakavista tahoista 53 % on perustettu 2000-luvulla. Järjestöjen perustaminen on jatkunut tämänkin jälkeen vilkkaana. Arviointiraportin kyselyyn vastanneiden järjestöjen perustamisvuodet kertovat kiihtyneestä järjestöjen perustamistahdistista, joka liittyy tässä raportissa aiemmin kuvattuihin keskeisiin muutoksiin vuodesta 2013 alkaen. Järjestöistä 47 on kysyttäessä ilmoittanut perustamisvuotensa. Vastauksen perusteella järjestöjen perustamisvuodet kertovat, että vuosina 1945–1999 on vastaajajärjestöistä perustettu vain 8,5 %, 2000–2009 niistä on perustettu 30 % ja 2010–2017 suurin osa eli 61,5 %.

Ruoka-apua säätelevät pääasiassa elintarvikeviranomaisten säädökset, mutta muuten kenttä on melko sääntelemätön.³⁸ Pääasiassa pitkiä leipäjonoja on suurimmissa kaupungeissa, joissa on enemmän avuntarvitsijoita. Media on keskittänyt huomionsa vain yhteen paikalliseen jakajaan, Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry:n ruokajonon kuvaamiseen, tai vuotuisen itsenäisyyspäivän tapahtumaan. Hursti on antanut toiminnalle kasvot, mutta samalla tästä toiminnasta muodostunut kuva on jättänyt huomiotta laajan ja monimuotoisen valtakunnallisen ruoka-avun, jossa tehdään paljon yhteisöllisyyttä parantavia toimenpiteitä.

Stea myönsi vuodelle 2019 kohdennetun avustuksen ruoka-aputoiminnan valtakunnalliseen koordinointiin ja kehittämiseen Kirkkopalvelut ry:lle sekä Kotimaisen avustustyön Liitto ry:lle. Lisäksi se on tukenut ruoka-aputyötä lähellä olevaa kehittämistyötä ainakin Jyväskylän katulähetys ry:ssä sekä Työttömien Valtakunnallisessa yhteistyöjärjestössä.

”Avun tilkkutäkki” tarkoittaa tämän arviointiraportin havaintojen mukaan ainakin seuraavia ruoka-apua koordinoivia tahoja:

1. Ruoka-apujärjestöt valtakunnallisesti

Samaria rf:n koordinoimat STM-rahoitteiset avustukset suoraan ruokajako-toimintaan kahtena eri toimintavuonna, yhteensä noin 80 eri järjestölle lähes 200 jakopisteessä. Samaria rf:n kumppanina toimintakentän kehittämisessä on toiminut Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry, joka muutti nimekseen syksyllä 2018 Kotimaisen avustustyön Liitto ry. Samarian rooliin on kuulunut avustusten tekninen hallinta, valvonta ja raportointi. Kotimaisen avustustyön Liitto ry:n tehtävä on ollut yhteistoiminnan lisääminen, verkostoituminen ja järjestöjen toimintojen kehittäminen siten, että hyöty siitä koituu suoraan ruoka-apuun.

2. Suomen evankelisluterilaisen kirkon ruokapankit eri seurakunnissa sekä järjestöt, jotka ovat hallinnollisesti lähellä Suomen evankelisluterilaista kirkkoa pääosin Kirkkopalvelujen jäsenyhdistyksinä

3. Vapaakirkon diakoniajärjestö ViaDia ry sekä sen jäseninä olevat yli 30 jäsenyhdistystä eri puolilla Suomea

4. Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö paikallisjärjestöineen

5. Mannerheimin Lastensuojeluliitto paikallisyhdistyksineen

6. Adventtikirkon ADRA Finland säätiö paikallistoimijoinen

7. Suomen Punainen Risti paikallisjärjestöineen

8. Suomen Pelastusarmeijan säätiö paikallisyksikköineen

9. Suomen Setlementtiliitto ja sen yhdistykset valtakunnallisesti

10. Suomen Vapaa-ajattelijoiden liiton jäsenyhdistykset

11. Vantaan Yhteinen pöytä ja mahdollisesti muut kunnalliset vastaavat hankkeet

³⁸ Ohisalo 2017, 32.

6. Arviointitutkimuksen menetelmät

Tutkimuksen tekijä laati kaikille avustusta saaneille järjestöille Webropol-kyselyn, jonka vastausajaksi määritettiin 28.2.2019. Kyselylomake avattiin 69 järjestölle. Kysymyksissä osaan pystyi vastaamaan sanallisesti, osassa pyydettiin rengastamaan lähinnä oikea väittämä, tai kysymys oli varustettu rasti ruutuun -merkinnällä.

Kysymysten aihealueet käsittelivät järjestön vapaaehtoistyöntekijöiden ja työntekijöiden määriä, ruoka-avun tarpeen muuttumista, ruoan saantia ja mahdollisia muutoksia, järjestön käyttämiä toimintatiloja, kuljetuskalustoa, julkisten avustusten kohdentumista ja vaikutusta järjestön työhön, järjestöjen koko talouden tunnuslukuja sekä järjestöjen näkemyksiä lähitulevaisuudesta. Lisäksi kyselyssä oli annettu tilaa kommenteille sekä omien ajatusten esille tuomiseksi.

Hankkeen aikana Samaria on ollut yhteydessä kaikkiin avustusta saaviin järjestöihin valvontamielessä, olivatpa ne vastanneet arviointikyselyyn tai eivät.

Arviointikyselyn vaikutusten osalta otos 57 vastausta on riittävä, ja se antaa suuntaviivoja järjestöjen tilanteesta sekä siitä, mitä vaikutuksia myönnetyllä avustuksella on ollut ruoka-aputoimintaan.

Tässä arviointiraportissa tärkeimmät aiemmat tutkimukset keskustelevat raportin aineiston antaman tiedon kanssa sekä sitä verrataan alkuvuodesta 2018 Samarian toteuttamaan kyselyyn. Menetelmä antaa mahdollisuuden arvioida valtakunnallista toimintaa yhdessä omien havaintojen ja aiempien tutkimushavaintojen kanssa. Tämä auttaa asemoimaan järjestöjen toiminnan laajuutta ja vaikuttavuutta suhteessa siihen, mitä valtakunnallisesta toiminnasta tutkimusten ja raporttien valossa tiedetään. Lisäksi arviointitieto antaa ajantasaista jatkotietoa jo tehdyille tutkimuksille, koska juuri nyt kenttä elää voimakkaasti järjestäytyen ja yhteistoimintaa opetellen. Näin aiempaan tutkimustietoon saadaan tuoretta ja ajankohtaista täydennystä.

Tutkimusaineistoa on käsitelty niin paljon kuin arviointiraportin pohjalta on ollut mahdollista. Koska tämä ei ole varsinainen tieteellinen tutkimus, vaan luonteeltaan arviointiraportti, on sen sisällön määrää, lähdekirjallisuuden määrää sekä aineiston analysointia rajattu sen kokoiseksi, kuin se on ollut arvioinnin näkökulmasta välttämätöntä. Tässä arviointitutkimuksessa on runsaasti internet-viitteitä, jotka täydentävät aineistoa ja tekevät raportista ajankohtaisen.

7. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto koostuu 57 saadusta vastauslomakkeesta, jotka lähetettiin yhteensä 69 vastaanottajalle. Näin vastausprosentiksi saadaan 83 %. Edellisenä vuonna tehty arviointikysely lähetettiin 80 järjestölle, joista siihen vastasi 51. Kyselylomaketta ei lähetetty tällä kertaa ensimmäisellä avustuskierroksella vuonna 2016 avustusta saaneille. Avustus kohdistui silloin vain kylmäautojen hankintaan.

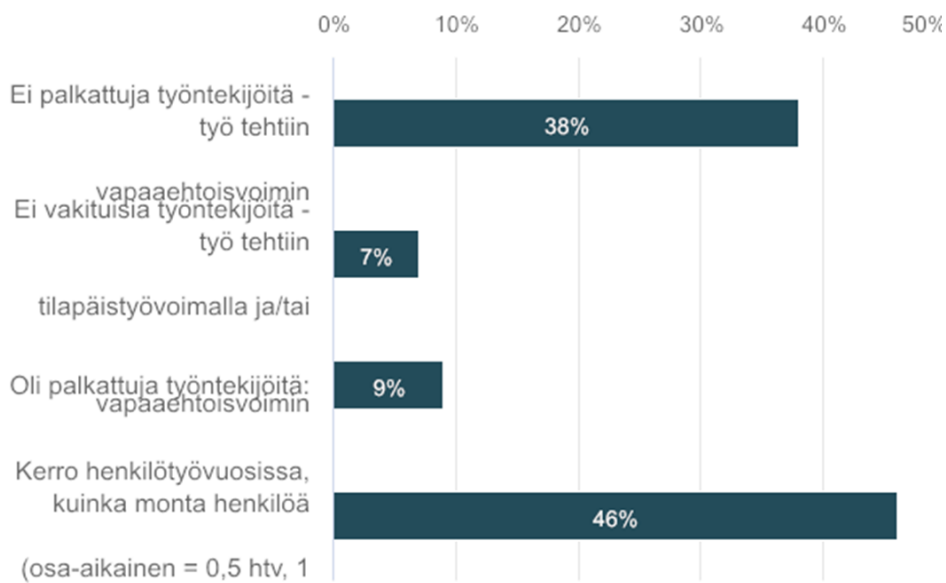
Kaikki kyselyt lähetettiin sähköisesti samansisältöisinä niihin osoitteisiin, jotka oli saatu siirtosopimusta tehtäessä, tai jos oli tiedossa yhteyshenkilön vaihtuminen, niin korjattuun osoitteeseen.

8. Ruoka-aputyö arviointitutkimuksen aineiston perusteella

Kysymyksiä oli 12, joista viiteen oli annettu valinnaisen vastausvaihtoehdon lisäksi vapaa vastaustila.

8.1. Työntekijöiden ja vapaaehtoistyöntekijöiden määrä

Oliko järjestössänne työntekijöitä avustuskauden 2018 aikana? Valitse sopivin vaihtoehto:

Järjestöissä vapaaehtoistyö on keskeinen työn suorittamisen tapa. Yhteensä 45 % järjestöistä ilmoitti, että heillä ei ole palkattua työvoimaa. 9 % ilmoitti, että heillä on sekä palkattuja että vapaaehtoisia. Järjestöjen yhteenlaskettu palkatun henkilökunnan määrä on noin 150. Tämä määrä on lähes sama kuin vuotta aiemmin toteutetussa kyselyssä, jossa määrä oli 147. Vapaaehtoistyössä on vuosittain mukana 1041–2240 henkilöä, keskiarvona noin 1600. Tämä tarkoittaa, että yhtä palkattua kohden on keskimäärin 10 vapaaehtoistyöntekijää, keskimäärin 28 vapaaehtoista jokaista vastannutta järjestöä kohden. Vapaaehtoisten määrä on huomattavasti suurempi nyt tehdyssä kyselyssä verrattuna vuotta aiempaan, jossa vapaaehtoisia oli 510 henkilöä. Vastausten perusteella järjestöä oli nyt 6 enemmän, ja juuri näiden joukossa on suuria toimijoita, joilla on paljon vapaaehtoisia, yhdellä jopa satoja. Todennäköisesti vapaaehtoisten määrä on kasvanut myös muissa järjestöissä.

8.2. Ruoka-avun tarve, saatavuus ja kysyntä

Valtaosa, 77 %, järjestöistä ilmoittaa, että ruoka-avun tarve on lisääntynyt. Vuotta aiemmin tehdyssä kyselyssä näin arvioi 63 % vastaajista. Tämä viittaisi edelleen lisääntyvään ruoka-avun kysyntään. Vastaavasti 75 %, katsoo, että heidän saamansa ruoan määrä on pysynyt ennallaan tai vähentynyt. Tässäkin luvussa oli kasvua edellisen vuoden kyselyyn (70 %). Ylijäämäruoan saatavuuteen vaikuttaa aiemmin tässä raportissa kuvattu ruoka-apukentän moninaisuus,

lisääntynyt jakajien määrä sekä etenkin kauppojen omat toimet ruokahävikin minimoimiseksi. Koska kuitenkin Luonnonvarakeskus Luken tutkimuksen mukaan hävikkiruoan kokonaismäärä on edelleen sama, noin 400 miljoonaa kiloa vuodessa, tulisi hävikkiruokaa jakavien selvittää uusia saantikanavia kaupan lisäksi. Myös elintarviketeollisuus, ravintolat, laitoskeittiöt ja oppilaitokset voisivat olla kanavia hävikkiruoan saamisessa järjestötoimijoille. Lisäksi yhteistoiminnan lisääminen järjestöjen kesken ja erityisesti alueellisten järjestötukkujen kehittäminen, esimerkiksi Vantaan Yhteisen pöydän mallilla, tasaisivat järjestökohtaisia muutoksia.

Mikäli kehitys jatkuu samankaltaisena, niin että ruoan saatavuus vähenee ja kysyntä lisääntyy, järjestöjen on kehitettävä entistä enemmän yhteistoimintaansa sekä suunnattava toimintaa enemmän yhteisöllisten ruokailujen suuntaan suoran ruokajaon lisäksi.

8.3. Järjestöjen toimitila- ja kalusto

Kyselyn perusteella 42 % järjestöistä toimii seurakunnan tai toisen yhdistyksen toimitiloissa, 42 % on vuokrannut toimitilat ja vain 7 % omistaa tilan, jossa työtä tehdään. Tämä kuvaa järjestöjen taloudellista tilannetta. Ne toimivat pääosin pienellä budjetilla ja toimitilakysymykset pyritään järjestämään mahdollisimman edullisella tavalla.

40 % järjestöistä omistaa auton tai useita autoja, joiden joukossa ovat valtionavustuksella vuonna 2017 hankitut kylmäautot (12 %). 9 % on vuokrannut tai lainannut auton toimintaan. Vastanneista järjestöistä yhteensä 49 %:lla on siten toiminnassaan käytössä auto (2018 kyselyssä 53 %). Valtaosalla järjestöistä on lisäksi lainattu tai omistuksessa oleva peräkärry (72 %).

Erikseen valtionavustuksella hankittujen autojen käytöstä kysyimme 10 toimijalta, joista 8 vastasi. Kaikki vastaajat totesivat (100 %), että ruoka-aputyö ei olisi onnistunut ilman kylmäauton hankintaa niin hyvin tai lainkaan ilman kylmäautoa. Noin puolet autoista on myös toisten järjestöjen käytössä, ja yli 60 % autoista on käytössä päivittäin. Autot ovat pääsääntöisesti ruoka-aputyössä, mutta satunnaisesti niitä käytetään myös muihin järjestön kuljetustehtäviin.

8.4. Järjestöjen koko

Taloudellisilla mittareilla mitattuna järjestöjen vuotuinen ruoka-aputyön menojen keskiarvo on 87 385,91 euroa. Kun monien järjestöjen ainoa toimiala on ruoka-aputyö, se on myös järjestön budjetin loppusumma. Mukana on alle 10 monialaista suurta järjestöä, joiden osalta keskiarvoon on laskettu vain ruoka-aputyö. Tulos vastaa edellisenä vuonna toteutettua kyselyä, jossa karkeasti noin puolet yhdistyksistä oli alle 100 000 euron ja noin puolet yli 100 000 euron vuotuisen budjetin kokoluokassa.

8.5. Myönnetyn avustuksen tuotokset, tulokset ja vaikutukset

Valtaosa vastaajista (96 %) katsoo, että valtionavustuksella on ollut myönteinen vaikutus ruoka-aputyöhön, jota järjestöt ovat tehneet. Kaksi järjestöä jätti vastaamatta kysymykseen, mutta kukaan vastaajista ei vastannut, että vaikutukset olisivat olleet kielteiset. Tulos on täsmälleen sama kuin edellisenä vuonna, ja toisaalta on ymmärrettävää, että kukaan ei arvioi kriittisesti saamansa avustuksen vaikutusta.

Järjestöille annettiin runsaasti vastaustilaa, jotta ne kuvaisivat mitä tuotoksia, tuloksia ja vaikutuksia nimenomaisesti heidän saamallaan valtionavustuksella on ollut suoraan ruoka-apuun. Vastauksista voidaan erottaa neljä pääryhmää. Alkuvuonna 2018 toteutetussa kyselyssä 34 % arvioi, että avustus nostaa tarjotun tai jaetun ruoan laatua. Koska hanke oli tuolloin vasta alkamassa, kyseessä oli järjestöjen arvio. Nyt hankkeen päätyttyä näiden arvioiden määrä on noussut 53 %:tiin, ja voidaankin todeta varmuudella, että hankkeen yksi keskeisiä vaikutuksia on ollut tarjottujen elintarvikkeiden laadun paraneminen. Lisäkysymyksellä tarkennettuna tämä johtuu 47 %:n mielestä kylmäkalustoon kohdistuneiden pieninvestointien mahdollistamasta säilytysmahdollisuuksien lisääntymisestä. Lisäksi 46 %:n mielestä ruoanvalmistuskaluston paraneminen vaikutti tarjotun ruoan laatuun.

Kun hankkeen alkuvaiheessa vain 15 % arvioi avustuksen vaikuttavan kehittämistoimintaan, hankkeen jälkeen näin arvioi 49 %. Tämä viittaa onnistuneeseen kehittämistoimintaan varsin pientenkin avustusten tuella. Kuljetus- tai kylmäkuljetuskalustoon tuki vaikutti 39 %:n mielestä myönteisesti. Vastauksen yhteydessä erikseen annetussa tekstikentässä mainittiin työntekijöiden ja vapaaehtoisten hygieniapassikoulutusten mahdollistuminen, jolla on myös suora vaikutus elintarvikkeiden laatuun.

8.6. Järjestöjen tulevaisuuden näkymät

Järjestöjä pyydettiin vastaamaan sanallisesti siihen, miten he näkevät oman järjestönsä tulevaisuuden tarpeet ja mitä he painottavat tärkeimpinä tekijöinä. Järjestöt näkevät, että heidän omassa toiminnassaan suurin haaste on jatkuva kysynnän kasvu (61 %). Vastauksissa 21 % toteaa resurssipulan olevan huomattava, ja he ovat huolissaan muun muassa kuntien tuen vähenemisestä sekä myös elintarvikkeiden saatavuuden vaikeutumisesta.

8.7. Järjestöjen vapaasti kommentoitavat asiat

Vapaaseen kommentointiin varatussa tekstikentässä vastaukset ovat yksilöllisiä. Kuitenkin muutamat järjestöt kannustavat päättäjiä ottamaan todesta kasvavan tarpeen sekä vakuuttavat, että suoralla ruoka-aputoiminnalla voidaan lievittää tehokkaasti todellista hätää. Valtaosa vastaajista täydentää kuvausta siitä, mitä hyötyä heidän toiminnalleen avustuksesta on ollut. Lisäksi yksi järjestö pyytää kohdistamaan avustukset niille toimijoille, jotka eivät saa tukea muista lähteistä ja jotka toimivat lähes yksinomaan välittömän materiaallisen avun kanavana apua tarvitseville.

9. Arviointitutkimuksen luotettavuus

Tämä arviointitutkimus on laadittu tuottamaan tietoa ruoka-aputyöhön järjestöille myönnettyjen valtionavustusten vaikutuksista. Järjestöt ovat voineet vastata vapaasti kysymyksiin, ilman että niille on annettu mitään etukäteistietoa tai ohjeistusta siitä, miten niihin tulisi vastata. Kysymykset ja vastaukset muodostavat siten kokonaisuuden, jonka voidaan olettaa

perustuvan järjestöjen arkeen ja siitä saatuu tietoon. Arviointitutkimuksen tekijä, Samaria rf:n toiminnanjohtaja, on vierailut valvontamielessä useissa avustusta saavissa järjestöissä ja todennut, että niiden toiminta vastaa pääpiirteittäin saatujen vastausten kuvaamaa toimintaa ja sen määrää. Lisäksi olemme sopineet Kotimaisen avustustyön Liitto ry:n kanssa, että se myös ohjeistaa ja valvoo järjestöjä Samarian tukena ja raportoi tarvittaessa havaitsemistaan seikoista.

Tämän arviointitutkimuksen menetelmät ovat yleisesti tunnettuja määrälliseen ja laadulliseen analyysiin perustuvia. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin Webropolin sähköistä kyselylomaketta, johon osaan kysymyksistä voitiin vastata vain ennalta määritellyllä tavalla, ja osaan järjestöjen edustajat ovat voineet kirjata vapaamuotoista tekstiä. Osa järjestöistä oli käyttänyt paljon aikaa vastausten antamiseen, mikä näkyi runsaana vapaan tekstin määränä, ja osa oli tyytynyt täyttämään lomakkeen valintakysymysten avulla ja minimoimaan vapaan tekstin osuuden. Toiminnassa mukana olevien asiakkaiden määrää on saatujen tietojen valossa vaikea arvioida, koska järjestöt voivat ylläpitää vain käyntikertoihin perustuvaa seuranta. Jotkut avun tarvitsijat hakevat ruoka-apua jokaisella hakukerralla ja joku toinen vain kerran tai muutaman kerran vuodessa. Tältä osin lukuihin sisältyy epätarkkuuksia, joihin edes vastaaja-järjestöt eivät aina voi antaa täydentävää tietoa, etenkin kun niiden omat tiedonkeruu-järjestelmät eivät anna vastauksia esitettyihin kysymyksiin.

Tämä arviointitutkimus antaa yleiskäsityksen siitä, miten ruoka-avun valtionapuun liittyvä prosessi eteni ja kuinka avustuksia on käytetty ja valvottu. Lisäksi se antaa riittävän luotettavan kuvan siitä, minkälaista ruoka-aputyötä järjestöt tekevät ja kuinka valtionavustus vaikutti niiden toimintaan sekä ruoka-aputyöhön.

10. Johtopäätökset

Ruoka-avun saajat eivät ole pelkästään taloudellisesti heikossa asemassa, vaan heidän heikko asemansa on kokonaisvaltaista. Ruoka-avun määrä, samoin kuin ruoka-apua jakavien järjestöjen, seurakuntien ja itseapuryhmien määrä on huomattavasti suurempi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa on arveltu. Ruoka-apua jaetaan mitä todennäköisimmin useita kymmeniä miljoonia kiloja, koska tähän arviointikyselyyn osallistuneet 57 järjestöä jakavat noin 7–9 miljoonaa kiloa ja jakavia tahoja on taajamatutkimukseen, kuntien määrään ja järjestöiltä saatuihin kokonaistietoihin nojaten varmasti ainakin tuhat. Syy hävikkiruoan ja ruoka-avun kasvulle on pitkittyneessä taloustaantumassa (2008–2016), perustoimeentulotuen ja eläkkeiden indeksikorotusten vuosia jatkuneissa leikkauksissa, opintotukiin ja opintoetuuksiin kohdistuvissa leikkauksissa sekä maahanmuuttajien ja pakolaisten lisääntymisessä. Samaan aikaan elintarviketeollisuus ja kauppa ovat alkaneet antaa hävikkiruokaa jaettavaksi entistä enemmän hyväntekeväisyytenä eli ruoka-apuna. Kaupan ja elintarviketeollisuuden hävikkiruoan määrä on 66–77 miljoonaa kiloa vuodessa. Alkuvuodesta 2017 tapahtunut toimeentulotuen päätösten siirtyminen kunnilta Kelalle aiheutti jopa 150 000 toimeentulotuen varassa olevan ihmisen ahdingon, mikä näkyi ruoka-apua antavissa järjestöissä. Vuonna 2018 perustoimeentulotukea sai Kelan tilastojen mukaan 281 488 kotitaloutta, joihin kuului 408 393 henkilöä eli 7,4 % väestöstä. Eri-tyisesti 18–24-vuotiaiden nuorten joukossa perustoimeentulotuen saaminen on melko yleistä – noin 17 % nuorista sai tukea ainakin yhtenä kuukautena vuonna 2018. Alle 18-vuotiaista

toimeentulotuen saajien osuus oli 10 % ja 2–64-vuotiaista 8 %. Vain 1 % 65 vuotta täyttäneestä väestöstä sai toimeentulotukea. (Kela, 2019.)³⁹

Samaria on saanut myönteisen valtionapupäätöksen Sosiaali- ja terveysministeriöltä kahdesti, syksyllä 2016 ja syksyllä 2017. Kolmannella avustuskierroksella maaliskuussa 2019 Samaria on yhdessä 92 muun järjestön kanssa muodostanut hakukokonaisuuden, mikä on tähän mennessä laajin yhteenliittymä suomalaisessa ruoka-aputyössä.

Sosiaali- ja terveysministeriö on valtionavustuspäätöksissään määrittänyt ruoka-avustustoiminnan avustuksen saajille varsin tiukat avustusehdot, joita päähakija Samaria rf koordinoi. Päätöksissä valvontavastuu on siirretty myös Samarian tilintarkastajana toimivalle tilintarkastusyhteisölle, Oy Audit Green & Backman Ab:lle. Hankinnoissa on noudatettu julkisista hankinnoista säädettyjä lakeja.

Valtionavustukseen liittyy järjestöjen kanssa laadittu siirtosopimus, jossa on määritelty tarkoin kunkin järjestön avustuksen käyttö, maksatusaikataulu, raportointi ja vastuut. Samaria on järjestänyt molempina avustusvuosina järjestöille koulutustilaisuuden, jossa on käyty läpi keskeiset asiat avustuksen ja ruoka-aputoiminnan kannalta. Koulutuksissa on myös käyty läpi yhteistoimintaa sekä hankkeiden kehittämistä ja arviointia.

Tämän arviointitutkimuksen aineisto koostuu 70 järjestölle lähettyyn sähköiseen Webropol-kyselyyn, jonka avulla on kerätty tiedot 2019 helmikuun aikana. Aineiston lisäksi arviointitutkimuksessa keskustellaan muun tutkimusaineiston ja keskeisten raporttien kanssa viittaamalla niihin ja lainaamalla niissä olleita tietoja soveltuvien osien. Näin syntyvä kokonaiskuva täydentää tämän raportin tietoja, ja vastaavasti tässä raportissa olevat tiedot ovat jatkoinformaatiota niille tutkimuksille, jotka ovat pyrkineet selvittämään ruoka-aputyötä sekä syrjäytymisen ja heikko-osaisuuden syitä maassamme.

Tähän arviointiraporttiin on kerätty varsin kattava katsaus Suomessa tehtävästä ruoka-avustustyöstä sekä ruokahävikkiä vähentämään tähtäävästä liiketoiminnasta. Tämä kooste osoittaa ruoka-apuun liittyvän toiminnan laaja-alaisuuden ja samalla myös sen hajanaisuuden. Hävikkiruokan parissa työskentelevät sadat eri tahot. Voidaan hyvin puhua vähintään 1000 jakopisteestä. Tämäkin luku on vielä maltillinen arvio.

Tällä hetkellä avustustyön koordinoinnissa valtakunnallisella taholla sekä Kirkkopalvelut että Kotimaisen avustustyön Liitto ry ovat saaneet kehittämisrahaa Stean kohdeavustuksena. Vastaavasti suuret järjestöt, kuten Suomen punainen risti, kulkevat osin omia polkujaan ilman samankaltaista tarvetta yhteistoiminnalle, kuin mitä pienemmät järjestöt kokevat tarvitsevana. Elintarvikeala ja hävikkiruokan liiketoiminta on alkanut kehittyä, ja monia avauksia uusien hävikkiruokaa myyvien pisteiden syntymisestä on kuultu. Muutaman seuraavan lähivuoden aikana toimintakenttä hakee ne järjestäytymisen kanavat, jotka parhaiten palvelevat ruoka-aputoimintaa ja hävikkiruokien jakelua sekä muuta hyödyntämistä. On kuitenkin selvää, että toimintaa ei voi jättää huomiotta. Ruoka-avussa kohdataan jopa satoja tuhansia suomalaisia, ja ilman tätä toimintaa paine viranomaisia kohtaan olisi nykyistä suurempaa. Jo nyt voidaan luotettavasti näyttää toteen, että ministeriö ja Stea ovat voineet ohjata ruoka-aputoiminnan yhteistoiminnan kehittämistä ja laadun paranemista varsin pienin panostuksin. Tätä on syytä jatkaa niin kauan kuin sosiaaliturvamme yleinen taso ajaa ihmisiä pitkäaikaiseen taloudelliseen niukkuuteen.

³⁹ Jauhiainen ja Korpela (toim.) 2019, 7.

Tämän arviointitutkimuksen 57 järjestössä työskentelee noin 150 palkattua työntekijää sekä arviolta noin 1600 vapaaehtoistyöntekijää. Valtaosa järjestöistä on perustettu 2000-luvulla ja niiden vuotuinen budjetti on ruoka-aputoiminnan osalta keskimäärin reilut 80 000 euroa vuodessa. Mukana on hyvin pieniä järjestöjä, joiden budjetti muodostuu esimerkiksi vain STM:n 3000 euron avustuksesta, sekä useiden satojen tuhansien eurojen budjetilla toimivia yhdistyksiä. Järjestöt jakautuvat yli ja alle 100 000 euron vuosibudjetilla toimivina lähes puoliksi, kun kaikki järjestöt jaetaan tällä jakoperusteella. Käytännössä se tarkoittaa, että sillä puoliskolla, jonka talous on pienempi, ei ole omia toimitiloja tai kuljetuskalustoa. Tilat ovat usein seurakuntien käyttöön antamia, tai toimintaa tehdään yhteistyössä toisen järjestön kanssa sen tiloissaan.

Varsin luotettavina trendeinä voidaan pitää ruoan saatavuuden vaikeutumista sekä ruoka-apua tarvitsevien määrän kasvua. Valtaosa järjestöistä ilmoittaa, että ruoka-avun tarve on lisääntynyt edelleen siitä, miten he arvioivat tilannetta vuotta aiemmin. Ruoka-apukentän moninaisuus, lisääntynyt jakajien määrä sekä etenkin kauppojen omat toimet ruokahävikin minimoimiseksi ovat vaikuttaneet ruoka-avun saatavuuteen. Toimeentulotukea saavien suuri määrä viittaa edelleen lisääntyvään tarpeeseen.

Järjestöt ovat kiitollisia Sosiaali- ja terveysministeriön kautta tullessiin avustuksiin ja toteavat, että ne ovat vaikuttaneet erityisesti jaettavien elintarvikkeiden laatuun. Tuki on voitu kohdistaa kylmälaitteisiin sekä ruoanvalmistusvälineisiin.

Järjestöt toivovat, että ruoka-avun tarve nähdään edelleen ja tarpeeseen reagoidaan tuemalla niiden toimintaa ja sen kehittämistä.

11. Tutkimusaineisto

Webropol-sähköinen kysely helmikuu, 2019
Siirtosopimus Liite 1

12. Kirjalliset lähteet

Jauhiainen, Signe ja Korpela, Tuija (toim.)

Toimeentulotuen saajien elämäntilanne, asuminen ja työnteko.
Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja
2019:2. Maaliskuu 2019.

Kansaneläkelaitos

Raportti: Perustoimeentulotuen siirto Kelaan.
Kelan sisäinen arviointi 2017. Kela 8.6.2018.

Laihia, Tuomo

Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus.

Publications of the University of Eastern Finland

Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 163.

Juvenes Print, Suomen yliopistopaino Oy. Tampere, 2018.

Ohisalo, Maria

Murusia hyvinvointivaltion pohjalla: leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus.

Publications of the University of Eastern Finland.

Dissertations in Social Sciences and Business Studies., no 148.

Juvenes Print, Suomen yliopistopaino Oy. Tampere, 2017.

Ohisalo, M., Eskelinen, N., Laine, J., Kainulainen, S. & Saari, J.

Avun tilkkutäkki. Suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus (2013).

Raha-automaattiyhdistys, avustustoiminnan julkaisuja. 2014.

Päivittäistavarakauppa ry – PTY

Kauppa vähentää ruokahävikkiä. Esimerkkejä toimenpiteistä yrityksissä.

Maa- ja metsätalousministeriö. Päivittäistavarakauppa ry – PTY.

Painopaikka: Grano, 8/2016.

Päivittäistavarakauppa ry – PTY

Suositus jäsenyhdistyksille. Elintarvikkeiden luovuttaminen hyväntekeväisyyteen ja myynnistä poistuneet elintarvikkeet. 1.7.2013.

Samaria rf, Valkoniemi Ismo

Sosiaali- ja terveysministeriön myöntämän valtionavustuksen vaikutus

järjestöjen ruoka-avustustyöhön 2016–2017 Samarian hakemissa

avustuskokonaisuuksissa. 13.4.2018. Porvoo.

13. Internet-lähteet

Eduskunta

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/TalousarvioMietinto/Sivut/VaVM_35+2016.aspx

Elintarvikevirasto

Eviran ohje hyväntekeväisyyteen annettavan hävikkiruoan käsittelystä (12.4.2018)

https://www.evira.fi/globalassets/eviran_ohje_16035_2_fi.pdf

Evangelisluterilainen kirkko

<https://evl.fi/sanasto/-glossary/word/Ruokapankki> (luettu 19.5.2019)

Fiksu Ruoka Oy

<https://www.fiksuruoka.fi/page/3/tietoa-yrityksesta> (luettu 23.5.2019)

From Waste to Taste

<https://waste2taste.com/>

Hyvinvoinnin Tavaratalo
<https://www.hyvinvoinnin.fi/pages/yritys>

Kauppalehti
<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/kauppojen-ruokahavikki-vahenee-s-ryhmassa-punaiset-alelaput-hitti-60-prosentin-happy-hour-valtakunnalliseksi/eb43f700-f7ab-39d5-9dcc-6c0c-9f761b28>

Kirkkopalvelut ry
<https://www.kirkkopalvelut/jasenille/> (luettu 19.5.2019)

Koneen säätiön artikkeli (ladattu 12.3.2018)
<https://koneensaatio.fi/etta-maailma-muuttuisi-paremmaksi/>

Kotimaisen avustustyön Liitto ry
http://www.ruoka-apuliitto.fi/2_2_j-senet.html (luettu 20.5.2019)

Luonnonvarakeskus LUKE
<https://luke.fi/tietoa-luonnonvaroista/ruoka-jaravitsemus/ruokahavikki/>

Maa- ja metsätalousministeriön Maaseutuviraston raportti EU-ruoka-avusta 2016
http://www.mavi.fi/ruoka-apu/Documents/Tiivistelm%c3%a4_t%c3%a4yt%c3%a4n-t%c3%b6%c3%b6npanoraportti_2016_FEAD.pdf (ladattu 9.1.2018)

Matsmart
<https://matsmart.fi/info/tietoa-yrityksesta> (luettu 23.5.2019)

Osuuskunta Wellfare Oasis Community
<http://woc.fi/> (luettu 22.5.2019)

ResQ
<https://www.resq-club.com/fi/>

Ruoka-apu Yhdistysten Liitto ry:n jäsenluettelo (luettu 31.12.2017)
http://ruoka-apuliitto.fi/1_5_j-senet.html

Sininauhaliitto. Ruokajonosta osallisuuteen -projektin sivustot (luettu 8.4.2018)
<https://www.sininauhaliitto.fi/toimintamme/ruokajonosta-osallisuuteen/>

Sosiaali- ja terveysministeriön artikkeli (ladattu 5.2.2018)
http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/stm-suomalaisen-osallisuuteen-vaikutetaan-ruoka-apua-tehokkaammin-varmistamalla-yhteiskunnan-rakenteiden-toimivuus

Sosiaali- ja terveysministeriö. Avustuspäätöksestä tiedottaminen 2017 (ladattu 12.4.2018)
http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/sosiaali-ja-terveysministerio-jakoi-valtionavustuksia-ruoka-apuun-ja-paihderiippuvaisten-tukemiseen

Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkinen avustuksen hakuilmoitus 2017 (ladattu 12.4.2018)
<http://stm.fi/avustushaku2017>

Stea
<http://avustukset.stea.fi/organisation/441>

Suomen eduskunta, Valtiovarainvaliokunta. Talousarviomietintö 2015 (ladattu 10.3.2018)
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/TalousarvioMietinto/Sivut/VaVM_16+2015.aspx

Suomen eduskunta, Valtiovarainvaliokunta. Talousarviomietintö 2016 (ladattu 12.4.2018)
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/TalousarvioMietinto/Sivut/VaVM_35+2016.aspx

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos THL
<https://blogi.thl.fi/ruoka-avun-evoluutio-yhteisöllisyytta-nalkaisille-ja-ruokaa-yksinaisille/>

Työ- ja elinkeinoministeriö (luettu 23.5.2019)
<https://tem.fi/vahavaraisten-avun-rahasto-fead-2014-2020> (luettu 21.5.2019)

Vantaan Yhteinen pöytä
<https://www.yhteinenpoyta.fi> (luettu 21.5.2019)

Viadia ry
<https://www.viadia.fi/ruoka-aputyö/> (luettu 22.5.2019)

LIITE 1

PÄÄTÖKSEN LIITE 2. SOPIMUS AVUSTUKSEN SIIRROSTA

Tällä sopimuksella tarkoitetaan valtionavustuslain (688/2001) 7 §:n 2 momentin mukaista sopimusta. Jos valtionavustus myönnetään käytettäväksi valtionavustuspäätöksen mukaista käyttötarkoitusta toteuttavan muun kuin saajan toiminnan tai hankkeen avustamiseen, valtionavustuksen saajan on tehtävä sopimus valtionavustuksen käytöstä, käytön valvonnasta ja niiden ehdoista toimintaa tai hanketta toteuttavan kanssa.

Avustuksen saaja:

Avustuksen käyttäjä:

Avustuksen käyttäjälle siirretyn avustuksen määrä ja käyttötarkoitus:

Avustuksen käyttö:

- avustusta saa käyttää ainoastaan kohtuullisiin, avustettavan toiminnan kannalta perusteltuihin, hankesuunnitelmassa ja sen kustannuslaskelmassa ennakoituihin kirjanpidon mukaisiin avustuspäätöksen mukaisena aikana aiheutuneisiin kustannuksiin
- avustettavasta toiminnasta aiheutuvat tuotot ja samaan tarkoitukseen myönnettyt muut julkiset avustukset vähennetään hyväksyttävistä kustannuksista

Avustuksen käytön valvonta:

- avustuksen käyttäjän tulee toimittaa tilikausittain avustuksen saajalle (siirtäjälle) avustuspäätöksen mukaisella tavalla selvitys saamansa avustuksen käytöstä
- selvityksen tulee sisältää avustuksen käyttäjän tilinpäätös ja tilintarkastuskertomus sekä kustannuspaikkakohtainen laskelma avustetusta toiminnasta
- riittävät tiedot toteutuneesta toiminnasta

Tätä sopimusta on laadittu kaksi yhtäpitävää kappaletta, toinen avustuksen saajalle ja toinen avustuksen käyttäjälle.

